

KÜLÖNFÉLÉK.

Három erdélyi mennyezet-festésről.

I.

Huszonöt évvel ezelőtt a magyar műrégészet egyik úttörője, *Rómer Ferencz Flóris*, valóságos rajongással írt a *gogányvárak* szegényes, eldugott templom mennyezet-képeiről. Ő nem is látta a festményeket, s a mit öröbeesű művében¹ róluk mond, azt nagyobbára *Schultz Ferencz* följegyzéseiből állítja össze, kinek nevéhez e megbecsülhetetlen fölfedezés dicsősége fűződik. Schultznak szándéka volt az egész mennyezet lefestése és tüzetes ismertetése; de mielőtt ezt tehetné volna, meghalt s azután senki sem vállalkozott tervének végrehajtására. Rómer szintén hiában sürgette a lemásoltatást, s e ránk nézve mérhetetlen becsű mennyezet napról-napra pusztúl, a nélkül, hogy róla bár vázlataink lennének.² Pedig ő utalt a virágornamentika szépségére, a képek címereinek érdekességére, az alakok ruházatának becsére s kérte a „Műemlékek Országos Bizottságát“, hogy „találjon módot, miszerint ezen unikum a nemzetnek megmentessék, nehogy valami eshetőség vagy az emberek közömbössége és tudatlansága által még ettől is megfosztassunk.“³

A közömbösség és tudatlanság közvetlenül nem ártottak ugyan; de az idő itt is érezteti, hogy nem ismer kíméletet. Sürgős tehát, hogy a további pusztulást az arra hivatottak meggátolják, s a lemásoltatásról gondoskodjanak.

Különben a falu, mely e műkincseket őrzi, a Kis-Küküllő egyik mellékvölgyében, Bonyha és Erzsébetváros között fekszik. Körülötte hegyek emelkednek, melyek közül egyikén valaha vár állott. Ennek ezelőtt pár évvel még alapköveit is kiszédték. A gót stílus — most

¹ Régi Falképek Magyarországon. (Monumenta hungarica archeologica.) Akad. kiadás. Bpest, 1874.

² Csupán három négyzetről vannak másolatrésztetek *Nemes Ödön* marosvásárhelyi polg. isk. igazgató birtokában, ki Marosvásárhely vidékén maga is igen nagy értékű falfestményeket fedezett fel, melyeknek még sehol ki nem adott hű másolatai szintén nála vannak.

³ Rómer idézett művében 108—109. l.

ref. — templom a falu közepére, a várhegy alá épült, s „külsője oly szegény és semmit sem mutató“, hogy míg külsőjét át nem lépjük, alig merjük elképzelni mennyezet-festéseinek azt a nagyszerűségét, mely benn egyszerre meglep. Rómer látatlanul is lelkesült értök, de értéküket nem becsülte túl, mert az a 48 festett négyszög, mely a templom hajójában a mennyezetet képezi, valóban fölséges alkotás. A hajó hosszában nyolczanként, szélességében hatonként vannak elhelyezve, s úgy az egész elrendezés, mint az egyes táblák a legnagyobb változatosságot, izlést és leleményességet mutatják. A virágok és levelek alakításával, a színezéssel, a merész csavarodások- és összefonásokkal a festő minden táblán remekelt s méltán írhatta rólkul Schultz után Rómer, hogy „a díszitményi festés mintaképei“. Részletes ismertetésüket s megfelelő méltánylásukat csak akkor várhatjuk igazán, midőn már másolatainkban közkincesekké válnak, addig Rómer közleményének mintegy kiegészítéseül adjuk a beosztás táblázatát; előbb azonban néhány megjegyzést kell fűznünk a Schultz által csak vázlatosan ismertetett beosztáshoz.

Schultz a négyszögek számítását az északi szegleten, a templom közepén emelkedő boltív felől kezdte.¹ Az *első* tábla, szerinte, Mária fogantatását tünteti fel.² Most ez a mennyezet egyik legrongáltabb darabja. Öt évvel ezelőtt — midőn ott jártunk³ — a rajta levő két alak fejét már csaknem egészen szétmosta és leáztatta a behulló esővíz. Ugyanez a sorsa a mondatszalnagnak is, melyet az alakok kezökben tartottak. A betűknek alig fele maradt épen rajta.

A *második* tábla növényornamentikát tüntet fel, s az ezután következő négyszögeken a főszerep a díszitményeknek jut, csak az első sorban uralkodnak az alakok a díszitmény felett. Így mindjárt a *harmadik* táblán találjuk a keresztjét fogó Jézust,⁴ míg a *negyedik* egy angyalt láthatunk. Az *ötödik* festett mezőben Schultz a szép levdíszszel befönt férfiút Szent-Györgynek írja, de ez kétségkívül nem lehet ő. A szakállas, bajuszos, nyúlánk alak ugyanis hosszú lándzsáját előre szegezve fut, előre néz s lábainál egy állat rohan vele versenyt. Ruházata könnyű, — míg Szent-Györgyöt rendszeren pánczélosan ábrázolják, — s a vele futó állat semmi esetre sem lehet sárkány.

¹ Tehát északról keleten át délre halad a számlálással, s midőn egy sort elvégez, a következőt újra északon kezdi. Ezt azért tartjuk szükségesnek megemlíteni, mert ő ezt nem mondja meg, s így a ki a mennyezetet nem látta, nem tájékozhatja kellően magát a beosztásról. Könnyítésül csatoljuk a táblázat is.

² Szerintünk, kik ezt a mennyezet-festést legujabban megtekintettük, az *Angyali üdvözetet* ábrázolja, felirattal: [Ave] Maria gratia [plena]. Szerk.

³ *Iff. Nemes Ödön* — most joghallgató — barátommal, ki az apja birtokában levő fennebb említett 3 vázlatot, valamint az ádámosi templom mennyezetének vázlatát fölvette.

⁴ Szerintünk a keresztől levételt.

Vadászkutyának látszik. Talán *Nimród*ot, a vadászt ábrázolta e képen a festő, a mi ismét legalább annyiban nem lehetetlen, hogy más ó-szövetségi alakot is találunk a négyszögek díszítményei között.¹ Ott van pl. a *tizenhatodik* táblán *Sámson* az oroszlánnal. Nem hiányzik azonban a sárkányölő *Szent-György* sem, csakhogy egészen elrejtőzött a *huszonkilencedik* négyzeten, az ötödik sor növényornamentikái közzé úgy, hogy Schultz a környező tisztán virág- és levéldíszek között észre sem vevén, e tábláról egyáltalában nem szól. — Az első sor *hatodik* négyszöge végül igen finom, koszorú alakú, egyszerű és nemes díszítménnyel környezett püspököt ábrázol.

A második sorban emberi alakok nincsenek. E helyett a *nyolczadik* és *tizenegyedik* virágos mező közepén egy-egy címér foglal el pár cm. helyet. A nyolczadikon a csinos paizs piros mezejében (címer-tanilag) balra fordult ezüst kigyó szájában kereszt aranyalmát tart;² a másik a négyfelé osztott magyar címerpaizs, melynek felső jobb mezejében egy ágaskodó egész oroszlán, az alsóban a négy vízszintes polyá, — a felső balfelen kettős, ezüst, talpas kereszt, s alul a három dalmát leopárdfej néz ki a piros mezőből. Erről mondja különben Schultz, hogy „magyar címér és a Hunyadi családé”.³ Két címér díszíti a következő rendet is. Egyiken — a *tizenötödiken* — három rózsza a címerkép,⁴ míg a 17. piros mezejű paizsát jobbról balra ferdén szeli három ezüst polyá.

Rómer még csak egy címert említ meg, a mely szerinte a 33. táblán foglal helyet és „Anjou lilimokat” tüntet fel. Ez nem a 33., hanem a 39. négyszögben található, s piros mezejében csak egy lilim van. Tényleg címert kapunk a 33. négyszögben is, csakhogy annak piros mezejében zöld hárslevelet és arany csillagot találunk. Tán a Rathold nemzetség címere. Mindeniket díszítmények övezik.

A *harmadik sor* ismét csaknem oly tartalmas, mint az első. Az ezen rendbe jutó 14-ik táblát két fegyveres küzdő vitéz alakja teszi a mennyezet egyik legérdekesebb részévé, s csaknem mellette, a 16-ik Sámsonat ábrázolja az oroszlánnal. Ugyane sorban kezdődik az evangelisták jelképes ábrázolása. Máté nyitja meg a rendet a 13. négyszögben, János a 17-diken van,⁵ Márkot a 31-ediken s Lukácsot a 36-odikon találjuk. Elhelyezésük tervszerűsége mutat, a mennyeiben egy-egy sort nyitnak meg és zárnak be, s egy sorban kettenként, a hajó keleti és nyugati szélső négyzetsoraitól egyenlő távra, mindkét

¹ Szerintünk *szent Egyedet* kívánja ábrázolni ez a lándzsás, hosszú szakáltú, mezitelen férfi alak. Szerk.

² Ez a bethleni Bethlen család címere.

³ Rómer idézett műve 108. old.

⁴ Ezt annak idején nem ismertük meg. Csak Rómer és Schultz után írhatom.

⁵ De csak a jelvénye: egy fehér gloriával övezett *sas*.

felől számítva a harmadik rend első és utolsó négyszögét díszítik. Mintegy bezárják a *negyedik és ötödik* sor levél- és virágdíszítményeit, melyeknek úgyszólván külső szeglet-bástyáit képezik. Mindeniknél találunk mondatszalogot is, mely a symbolizált evangelista nevét tartalmazza, a szokásos „Sanctus“ jelzővel. A külön ki nem emelt többi négyszöget a szebbnél-szebb és változatos növény-ornamentika tölti ki. Az egésznek beosztása tehát a következő:

KELET.

Mária fogantatása (?) Annyali üdvözllet	Növény ornamentika	Keresztjét fogó Jézus? Jézus keresztről levétele	Angyal	Nimrod (?) Szt.-Egyed	Püspök
Növény ornamentika	Növény díszítmény, közepén a kígyós címerrel	Növény díszítmények		Növény dísz, közepén a magyar címerrel	Növény ornamentika
Máté evangelista	Küzdő vitézek	Növény díszítmény, közepén a 3 rózsás (?) ezímerrel	Sámson	Növény dísz, 3 fehér rézsitos pólyás címerrel	János evangelista jelvénye
Növény díszítmények					
Növény díszítmények				Szt-György	Növény ornamentika
Márk evangelista	Növény ornamentika	Növény dísz a hárslevelles címerrel	Növény díszítmények		Lukács evangelista
Növény díszítmények		Növény dísz az Anjou címerrel	Növény díszítmények		
Növény díszítmények					

ÉSZAK.

DÉL.

NYUGAT.

Sem a festő nevének, sem a keletkezés idejére vonatkozó évszámnak semmi nyoma. Az utóbbira talán majd a címerek adnak biztos

útbaigazítást, mert Rómer és Schultz azon föltevésére, miszerint a festmények a XIV-ik századból valók, az eddiginél több bizonyíték szükséges.¹

II.

Mig ebben az egyházban egyre jobban pusztúlnak a félezeréves képek, addig az *ádamosi* unitárius templom csak nemrég nyert új fedelével pár évtizedre — legalább az idő rongálása ellen — biztosítja négy százados mennyezet-festését, mely egykorú, bár nem egy-stíliu a templommal. A templom a késő gótika műve. Három emeletes, lőréses, tornáczos, lábas tornya védelmi czélokra készült. Ott fekszik az Ádamoson átvezető kis-küküllővölgyi országút mellett. Többször igazíthaták, s nyugati és déli ajtaja bizonyára ily alkalommal vesztette el csúcsíves idomát s alakult félkör-ívessé. Hajójának többi része egészen eredeti alakjában maradt meg, s a szentély kőboltozatát is csak az utolsó renoválásakor szedték le. Akkor nyerte ez a rész kívül párkányfejét, s benn azt a deszkamennyezetet, mely feltűnően kopár ellentéte a hajó festett mennyezetének.

A képeket csak nyitott ajtónál láthatjuk kellően, mert a hajó három déli ablaka közül a középsőt elfödi az eléje épült portikus s a szentély ablakai ide keveset világítanak. Pedig a gyér világosságban a maga nemében igen értékes mű tűnik szemünkbe, mely szépség és változatosság dolgában messzire marad ugyan a gogány-váraljaitól; de nevezetessé teszi az, hogy *a legrégebbi ily fajta magyar renaissance munka s egyszersmind Magyarország eddig ismert legrégebbi évszámos mennyezet-festménye.*² Keletkezése évét a festő a diadalívtől számított első sor negyedik tábláján jelölte meg. A mohácsi vész évében (1526) festették, s az évszám arab jegyei kétségtelenül e korra utalnak. De maguk a díszítmények is a XVI. század elejére mutatnak. Az 56 négyzetben csak hét-féle változatot kapunk, s ezek mind a diadalívvel párhuzamos négyszögeken sorakoznak. A többi sor a hajó hosszában ugyanazon renddel ismétli az előtte álló tábla díszítványát, a mi alól csak a második sor negyedik táblája képez kivételt, hol a fölötte állóval mindenben egyező keretben új motívum gyanánt közbül új czímer van.

Az *első* négyszög alapszíne sötétkék. Közepét az átlók és a közép-vonalak irányában elhelyezett nyolcz, sárga színű erezett hegyes levél foglalja el, mely köré az átlók irányában, koncentrikus negyedikörökből alakított, egymás alatt átbúvó szalagok fonódnak. Színök világoskék, sárga és vörös. Két-két szembefekvő köze nagyjában lencse-átmetzetet mutat. Széleiken fehér szegély húzódik végig, közepüket virág-

¹ Szerintünk a mennyezetfestés a XV. sz. végéről való. Erre vall az ornamentika, erre a feliratok betűje s a czímerek formája stb.

² Huszka József szerint az eddig ismert legrégebbi festett famennyezet 1613-ból való volt. (Magyar iparművészet, I. évf., 1. sz., 21. old.) Ez csaknem egy kerek századdal régebbi.

kehely alakra stilizált hármás babérlevél és bogyó-sor foglalja el, melynek haladó iránya az átlók két felén ellenkező.

A babérlevél és bogyó teszi a *második* tábla díszítményének is egyik alkotó elemét. E négyszögben egy vörös keretű kisebb négyszög van, melynek világos mezejét csaknem egészen betölti egy csúcsára állított hatszög átlói irányában stilizált sárga cserlevél-dísz, s a hatszög középvonalai irányában az előbbieket alól kibúvó világos cserlevelek. Ezek széle és szára összekötve hatszögű homorúlast képez, melyben ismét csavaros küllőjű kör áll. Négy kör-alakú díszítmény foglalja el a belső négyzet sarkait is, s a külső és belső négyzetek között a sarkoknál újra nagyobb kört találunk, melyben a belső négyzet kibébitett cserlevél dísz ismétlődik. A négyszögek szalagdíszét pedig a leírt babér ornamentika teszi, mely az első tábla ilyenmű díszével jóval nagyobb méretű s levélhegyével és bogyóival a szalagon az óramutató irányát követi. Színezése — középen elválasztva — a szalag külső felében sárga, a belsőben világos-kék.

A *harmadik* tábla világos-kék mezejében egészen sajátos levél-díszítménnyel találkozunk. A négyszögű mező átlói irányában nagy, s középvonalai irányában kisebb fehér és sárga színű erezett levelek csavarodnak, melyek az előbbi táblánál talált csavaros küllőjű körből indulnak ki. A jobbfelőli alsó nagyobbik levélben az ott olvasható közös szárú két M (MM.) valószínűleg a festő nevét rejti.¹ De ha a nevet ebből még most nem is fejthetjük meg, a korra nézve bizonyos mond a *negyedik* tábla. Ennek belseje egy kétszer keretelt világoskék alapú négyszög, melyben ezimerpaizs és ebben hegyével lefordított nyitott körző s vonalzó áll. Ezek felett a paizs mezejében olvasható az 1526. évszám. A keret-szalagot a már ismert babér motívum alkotja.

Változatosabb az *ötödik* négyszög. Közepén két egyközépű kör helyezkedik el, melyek közül a belső méretre és küllőire nézve egészen egyenlő a 3. tábla középponti körével. A külső kör szélétől a négyszög középvonalain stilizált egyes virágkelyhek érnek a négyszögnek majdnem a széléig, s az átlókon összetett virágkelyhek nyúlnak a szegletekbe, melyeknek felső darabja az alsóból nőző különfajú virágból alakult. A kehelyközöket végül körös díszítmények teszik változatosabbá.

A változatoságban a *hatodik* négyszög sem marad hátra, mely a 2. és 4. mintájára külsőre és belsőre oszlik, s a belső része egészen ismétli a második tábla belsejének díszítményét. A külső azonban új motívumot alkalmaz, a mennyeiben a belső négyzet csúcsaihoz irányuló díszítményből kétfelé egy-egy behajló levél halad a középvonalak felé, s a keleti és nyugati két szembefekvő oldalon a kettő hegye találkozáván, a behajlások szögében kördíszítmény van, míg az északi és déli oldalaknál a két levélhegy nem ér össze, s az így támadó nagyobb tért esinos lilium- vagy tulipán kehely ékesíti.

¹ Ez az alább említett *Medgyesi Mihály*, az 1694-iki javító, monogramja lesz. Szerk. 42*

A *hetedik* tábla egyesíti az 1., 2., 4. és 6. egyes motívumait, csak az elhelyezés más. Az átlókon egyenes babérlevél és bogyó szalag megy saroktól sarokig. Így X alakot képez, s a négyszögnek ezek által formált háromszögtereiben a már többször alkalmazott cserlevél díszítmény illeszkedik. Ezzel vége a rendnek, de az önálló díszítményeknek is. Még csak a második sor czímerét kell felemlítenünk, mely Szeben czímeréhez hasonlít. A paizs mezeje közepén vízszintesen két részre oszlik. Alja veres, felső része világospiros. A két felső szegletből egy-egy hegyes, kétélű kard irányul a vörös mező aljába. Egymást a mezők elkülönítésénél ferdén keresztezik, s keresztvasaik végétől egy lóheríves ötágú korona emelkedik feléjük. Nem tudjuk, hogy a czímer kié, ezt a későbbi kutatás dolga kideríteni. Még csak annyit jegyzünk meg, hogy a négyszögek aránylag elég épek, s a mi rongálódás van rajtuk, azt a régebb befolyt esővíz okozta. A nagyobb romlás azonban még a XVII. században eshetett, mert ugyancsak a széleken régi mázolt deszka betoldások vannak. Ezt az igazításfélét jelölheti az északi szélső sor egyik ily deszkadarabján a következő, betűfonásokkal és rövidítésekkel készült kis felírat:

AN[NO] DOM[INI] 1694.
ERIGEB[A][TU]R P[ER] MIC[HAELEM] MEDGYESI
TEMPORE CURATORIS FRAN[CISCI] SZABÓ.

Ezzel be is fejezhetjük e mennyezetképek ismertetését, melyek a renaissance festészetnek Erdélyben meglehet, hogy első ily fajta próbái, s talán utolsó emlékek is a XVI. század alkotásaiból.

III.

A legfiatalabb mennyezetet hagytuk legutoljára. Ez is több, mint 250 éves. Maros-Torda megyében Régen közelében Magyar-Fülpösön van az ottani ref. templomban. Egészen félre esik az országúttól, s mégis elég szerencsés volt, hogy virágdíszítményeit — bár a színezés nélkül — lemásolják.¹ Ez már nem egykorú a templommal, s lehet, hogy még ezelőtt is voltak ott ilyenek. Most hosszában 9, szélességében 6, tehát összesen 54 tábla borítja fenn a hajót. Csupán a nyugati sor hat négyszögén van egyszerű pikkelydíz, s a mennyezet közepén két feliratos tábla. A többi rendkívül változatos. Festőjük a 46 négyszögön legalább negyvenféle mintát használ, melyekben igen sok a magyar motívum s éppen ez az egészben a túlnyomó. Közülök némelyik meglepően szép. Van ott mindenféle beosztású négyszög. Van átlós, középvonalas, hullámos; némelyik négyszögben a festő a virágot magyarosan cserépre ülteti, másokban a szép virágdíszítményt kar

¹ Deák Lajos marostordai tanfelügyelőnek vizsga alkalmával tünnek fel a kiválóan szép, magyaros minták s ő aztán a mennyezetet lerajzoltatta.

nyújtja elő, s van olyan is, a mely kehelyből nő ki. Virágai közül gyakori a szegfű, tulipán és rózsza. Kacsokat és indákat is bőven találunk. Uralkodó szín a piros és zöld; elég sűrűn fordul elő azonban a kék és sárga is. Általában nem a színezés szépsége adja meg a menyeyezet értékét, mert éppen ez sikerült a leggyengébben, hanem a minták teszik az egészet változatossá és becsessé. Ezekben egyszerű festőjük roppant leleményes.

A mennyezet 1642. novemberében készült, midőn a templomot kiigazították. Ezt a két középső tábla mondja meg, melyek közül az első szélén ott van a pap neve:

MINISTER ECCLESIE VALENTINVS.

E táblát czímer is díszíti, vagy helyesebben díszteleníti, mert maga ez a kép igen gyenge szerzemény. A czímer égszínkék mezőben ágaskodó idomtalan egész egyszarvú. Sisakdíszül koronából kinövő fél egyszarvút találunk, s az egészet, a foszlányokkal együtt bekeretelt piros mező fogja körül. Alája jön a felirat,¹ mely a második táblán a Johannes Mensarius nevével, s a rá következő — itt már ismételt — 1642. évszámmal végződik. Különben egész terjedelmében, sorról-sorra a következő:

I.

In no mine²

Sacro sanctae individuae Trinita-

tis: Anno a partu virginis M: sex:

42 in mense novemb(ri)s ex pristina desola-

cione cum omnibus ex . . . . is Dei bonitate restauratum

per gene(rosu)m domin(um) Nicol(aum) Caspar:³ templum hoc:⁴

II.

Auxilio primogeniti subsidio exte

nso illustrissimorum domini domini Georgii

Rakoczi, Dei gratia principis Tran:

silvaniae etc. et dominae dominae

Susannae Lorantffi principissae etc:

Cum iidem duobus filiis Georgio et ju-

niore Sigismundo foeliciter regnarent

¹ Közölték igen sok hibával és kihagyással az erd. ev. ref. egyházkerület 1891. évi Névkönyvében, a XLIII. oldalon.

² Megszakítva.

³ Valószínű, hogy az egyszarvú czímer a Gáspár Miklósé, kit a felirat említ. A gyalakúti ev. ref. templomban a *szövérdi* Gáspár János sírkövén — a mint Orbán Balázs írja (Székely föld IV. 34.) — szintén egyszarvú czímer van. Nem lehetetlen, hogy Gáspár Miklós is e család egyik tagja volt.

⁴ E sor az előbbieknél sokkal apróbb betűkkel a festett belső keret párhuzamos vonalai közzé esik. Talán ezért nem vette észre az is, a ki a Névkönyvbe M.-Fülpöst leírta.

Omnis, quis invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Joel. cap. 2.

JOHANNES MENSARIUS

1 6 4 2.

Bizonyára ez az ideírott János asztalos, vagy ha úgy tetszik Asztalos János lehetett a mennyezet festője. Az ő esetje alkothatta a nyugoti karzat feljárója deszkaoldalának szép hullámos tulipán díszét, s tán azt a kardos magyar alakot is, melyet annak idején a déli ajtószárny belső felére festettek. Ezt más alkalommal még röviden ismertetjük; a festmények tüzetesebb méltatása pedig ahhoz jobban értő szakemberek feladata.

Kelemen Lajos.

Műtörténeti tanulmányút.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet decz. 7. vál. ülésének megbízásából az egylet titkára és pénztárnoka dr. *Radisics* Jenővel az orsz. iparművészeti múzeum igazgatójával decz. 9-én útra keltek, hogy a Kis-Küküllőmegyében lévő régi templomok és kastélyok műtörténeti emlékeit, régiségeit megtekintsék s azokról fénykép felvételeket és feljegyzéseket téve az egyletnek jelentést tegyenek.

A hármás bizottság legelőbb is Balázsfalván állapodott meg, hogy az ottani culturintézeteket és műemlékeket megtekintsék. Az érseki palotában szívélyes fogadtatásra találtak. Műkincsekben ugyan szegény az érsekség, mert a forradalom előtti időből semmi sem maradt fenn; de maga az érseki palota is érdekes műrégiség, mely a XVI. század derekán inséges munkából épült, mint azt a rajta lévő egykori kőbe vésett felirat mondja, mely szerint:

Hanc domum fecit edificare *Georgius Bagdi* et terminavit eam post Christi nativitatem anno MDXXXV. tempore magnae famis, cum agricola suum faciebat unum cubulum tritici florenis quatuor vel citra, hoc opus fecit *Stephanus Lapi de Tasnád*.

A kastély később Apaffy Mihály fejedelemé volt, róluk szállott a kir. kincstárra, mely azt a g. kath. érsekségnek adományozta.

Balázsfalváról *Küküllővárra* ment kocsin a bizottság, a hol a régi gotikus (most ref.) legújabbban restaurált templomban megtekintette a *Bebek Györgyné* — *Patócsy Zsófia* (m. h. 1583.) fehér márvány sarkophágját (Lásd bővebben az Erdélyi Múzeum 1897. évf. 288. l.) s a szép történeti szerepet játszott várkastélyt, mely magas dombélen emelkedik s négy kerek bástyatornyával ódonszerű hatalmas erősség volt a régi időben. Mostani alakjában gr. Bethlen Miklós építtette a régi fölé, a múlt század végén. Erről szól a várban levő két felirat. Egyik a kapu fölött, a Bethlen- és Csáky-czímer alatt, így hangzik: